

ביאור ההפטרה

הפטרת שביעי של פסח

הקשר בין ההפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על השירה שאמר דוד, וזה מעין הקריאה של שביעי של פסח. שישראל אמרו שירה בקריעת ים סוף והודו להי"ת על שהצילם מיד פרעה וכל מצרים.

תוכן ההפטרה

לעת זקנתו של דוד, ולאחר שעברו עליו צרות רבות וניצול מהן, אמר שירה לה', והודה לו על שהציל אותו מאויביו ומיד שאול, ואומר שה' היה מבטחו כל הזמן, וגם כשעברו עליו צרות רבות והיה על סף המות, הנה קרא לה', וה' שמע את תפילתו והציל אותו מאויביו, שחיכו כל הזמן להפיל אותו ברשתם.

אך ה' הפר עצתם ושמר עליו מכל משמר בגלל ששמר את מצוותיו והיה תמים עמו, לכן ה' השיב לו כצדקתו כי כך דרכו של הבורא, שההולך בחסידות, גם ה' מתנהג עמו בחסידות ומי שנוהג בעקמומיות, גם ה' מתנהג עמו באותה צורה, כי דרכו לשלם לאדם "מידה כנגד מידה". ומי שהוא עניו ושפל הרי ה' מושיעו מכל צרה, אך את בעלי הגאווה הוא משפיל.

ובעזרתו יתברך, היה דוד רודף אחרי גדודי גוים ולא היה חוזר עד השמידו אותם. אויביו היו נסים מלפניו, ועמים רחוקים שלא הכירם מעולם, היו באים אליו לשרתו מתוך הכנעה ושפלות. לכן דוד מודה ומשבח לה' ומפרסם גדולתו בקרב עמים רבים. והיה אומר ומפרסם שכל הטובות שה' עושה עמו, הם בתורת חסד ומתנה ולא כגמול על מעשיו. ובקשתו היא שאותם התשועות הגדולות והחסדים שעשה עמו, יעשה אותם עם זרעו שתתמיד מלכותם.

שמואל ב' פרק כ"ב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד [א] לַיהוָה אֶת-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת [ב] שִׁירָה זוּ חִיבְרָה דוּד

בסוף ימיו כשהגיה לו' ה' מכל אויביו (רד"ק) בְּיוֹם הַצִּיל יְהוָה אֶתוֹ לעת זקנתו (רש"י) מִכַּף

מִיד (מ"י) כָּל-אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׂאוֹל ובעיקר מיד שאול שהיה רודפו יותר מכולם (רש"י):

ב וַיֹּאמֶר יְהוָה סִלְעֵי [ג] מַחֲסֵי וּמַצְדָּתֵי מִבְּצַר חֶזֶק (מ"ז) וּמִפְּלִטֵי-לִי וּמִצִּיל אֹתִי

(ת"י): ג אֱלֹהֵי צוּרֵי [ד] חוּזְקֵי וְתוֹקְפֵי הוּא מַדֵּ/י תִבְרַךְ (רד"ק), וְלֹכֵן אֲנִי אַחֲסֶה- מִתְּכֶסֶה (רש"י) בּוֹ

עיונים והארות

בנו", ואם שונאים יארבו לדמו יאמר המזמור (תהלים נד): "בבוא הזיפים...", ואם חטא וישוב בתשובה יאמר המזמור (נא): "בבוא אליו נתן הנביא...", ואם יבקש על תלמוד תורה יאמר מזמור (קיט): "אשרי תמימי דרך", ואם יחלה יאמר מזמור (מא): "אשרי משכיל אל דל", כיון שיש בהם סגולות נפלאות להורדת השפע הא"י להי על המתפלל. וכאשר העתיק השירה הזו שהיתה שגורה בפיו בימי בחרותו, ראה צורך לשנות בה דברים, שבתחילה היתה בינו לבין המקום ברוך הוא, ועכשיו לצורך הכלל, ובודאי היו לו טעמים בכל שינוי ששינה בשירה. וכן הוא במזמור הודו לה' המובא (בדברי הימים"א, טז) וכן בתהלים מזמור צו. (עיי' בספר מעם לועז ותמצא טעמים נוספים).

ג. ה' סלעי - מה ראה דוד לקלס בסלע, על שם שנעשה לו נס בסלע, שנאמר ויהי הוא נחפז ללכת וגוי (ילק"ש).

ד. אלקי צורי - עשרה מיני קילוסין כנגד עשרה שונאים, ומי הם, שאול, דואג, ואחיתופל, שבע בן בכרי, שמעי בן גרא, שובר, גלית, ושלשה אחיו. וכשם שקילסו כאן בעשרה שמות, כך

א. וידבר דוד - עשר שירות הם, זה שאמר הכתוב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני, אמר לו הקב"ה לדוד, דוד שירה אתה אומר לפני על מפלת של שאול, אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפני... מכף כל אויביו ומכף שאול - וכי ביום אחד הוצל מכף כל אויביו ומשאול, אלא דהוה קשי שאול עליה מכל שונאיו דאומות העולם (מ"ק ט"ז).

ב. מובא בזהר הקדוש בראשית דף פב, עמוד שני (בתרגום מילולי): בוא וראה, דוד המלך היה קם בחצות לילה והיה עוסק בשירות ותשבחות של התורה, ואומר את השירות והתשבחות בעמידה ככתוב (תהלים קיט, סב): "חצות לילה אקום להודות לך", [ואולי מטעם זה, ישנם האומרים את שירת הים יום בעמידה].

דוד המלך כתב בתהלים פרק יח: פרק שירה בשינוי מהשירה הזו, מובא בספר מעם לועז טעם לשינוי זה כמו שכתב האברבנאל: דוד המלך לעת זקנתו כלל שירה זו בספר תהלים יחד עם שאר המזמורים להנהגת המתבודד, ולצורך כל אדם שיתפלל בשעת צרה, שאם יהיה נרדף מאויביו יאמר המזמור: "בבורחו מפני אבשלום

[ה] **מִגְנֵי** הוא מגן ושומר עלֵי **וְקַרְןֵי יִשְׂעֵי** [ו] הוא מציל ומושיע אותי כקרן המצילה ומושיעה את

בעלי הקרנים (רד"ק) **מִשְׁנֵבֵי וּמְנוֹסֵי** ה' הוא הצלתי ותוקפי ואליו אני אנוס מאיום האויב (מ"ד)

מוֹשְׁעֵי המושיע והמציל אותי, ואף **מִחַמֵּם** מאנשי חמס **תִּשְׁעֵנִי** (רד"ק): **מִהַלֵּל אֶקְרָא**

יְהוָה כאשר אני מתפלל ומהלל את ה' **וּמְאִיבֵי אוֹשְׁעֵי אֶנְצֵל** מאויבי (רד"ק): **כִּי אֶפְנֵי**

[ז] סבבוני והקיפוני (רש"י) **מִשְׁבְּרֵי-מוֹת** צרות המובילות אל המוות (רד"ק) **נַחֲלֵי** חוליים ומכאובים

עיונים והארות

"רמה קרני בה" ולא "רמה פכ"י", לכן, דוד שנמשח בקרן, נמשכה מלכותו, שאול שנמשח בפך, לא נמשכה מלכותו. נימוק לזה, מובא בספר מעם לועז. פך הוא כלי חרס, וכיון שנטמא אין לו טהרה אלא בשבירה, ולכן כיוון שחטא שאול נקרעה מלכותו, אבל קרן היא כלי עצם שיש לו טהרה, לכן לא הוסר דוד ממלכותו, והודה לה' ואמר: "מגיני וקרן ישעי..."

ז. **כִּי אֶפְנֵי** - הגיעו הרעות עד אפאי [הגיעו הצרות אל האף], דבר אחר אל תקרי אפפוני, אלא עפפוני טסות הצרות עלי כעוף, דבר אחר הצרות מתגלגלות ובאות כאופן וגלגל. רב אחא אמר נפניתי לכאן ולכאן ואין לי גואל אלא אתה, מדבר בארבע מלכיות. אפפוני נחלי מות בבבל. נחלי בליעל במדי. חבלי שאול סבוני ביון, קדמוני מוקשי מות באדום. רבע אמרין למה כתב בראשונה ובארבע מות, שזו החריבה בית ראשון וזו החריבה בית שני, רבי אבא בר כהנא אמר זו גזרה שמד וזו גזרה שמד (ילק"ש).

אֶפְפֹּנִי... מובא במדרש תהלים יח: 'זו מדבר בארבע מלכיות משברי - חבלי מוות - זו מלכות בבל; נחלי בליעל - מלכות מדי ופרס; חבלי שאול סבוני (סבבוני) - זו מלכות יוון; קדמוני מוקשי מוות - זו מלכות אדום.

קלסו בסוף הספר בעשרה הלולין, הללו א"ל בקדשו וגר. וקרן ישעי - שהיה שמן משחה מבעבע עליו... (ילק"ש)

ה. ה' סלעי - מספר תחילה עת השלווה שאין שום צרה מגיעה אליו כלל, ויש בזה שני עניינים, (א) השמירה וההגנה מן האויב לבל יקרב אליו; (ב) מדרגה יותר גדולה - היא שעוד ינצח את האויב וימשול עליו. נגד ההגנה אומר: "ה' סלעי ומצודתי ומפלטי", כי ההגנה תהיה בשלושה עניינים. (א) המפלט מן האויב שעל זה אמר: "מפלטי". (ב) המבצר והמצודה כדי שיוכל למצוא מקום למפלט וינס שמה. שעל זה אמר: "ומצודתי". (ג) המקום שעליו תעמוד המצודה על שן סלע (צוק) גבוה. שעל זה אמר "ה' סלעי" ורוצה לומר: אתה הוא הסלע וגם המצודה הבנויה עליו וגם המפלט אותי אל המצודה, ונגד המדרגה השניה שהוא ינצח וימשול על האויב, אמר "אלי צורי אחסה בו" (עיין במלבי"ם).

ו. **וְקַרְןֵי יִשְׂעֵי** - מובא במסכת מגילה (יד): על הפסוק (שמואל"א ב, א): "רמה קרני בה" חנה בתפלתה נתנבאה על שאול ועל יהוא שלא תימשך מלכותם, כי כך כתוב (שמואל"א, י, א): "ויקה שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו", לכן אמר: "וקרן ישעי" - וגם חנה אמרה:

שבאו לי על ידי אנשי **בְּלִיעַל** [ח] **יְבַעַתְנִי** הבעיתו והפחידו אותי (מ"ד): **וְהַבְּלִי** (כאבי (רד"ק))
שָׁאוֹל מוות **סַבְנִי** סיבבו אותי (מ"ד) **קִדְמִנִי מְקַשֵּׁי-מוֹת** האויבים התקדמו לשים בדרכי
מוקשים המובילים אל המוות (ת"י): **זַ בְּצַר-לִי** [ט] **אֶקְרָא** אל **יְהוָה וְאֵל-אֱלֹהֵי**
אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ מן השמים **קוֹלִי וְשׁוֹעֲתִי** וצעקתי באה (רד"ק) **בְּאֲזִנָּיו:**
ח **(וּתְגַעַשׁ) וַיִּתְגַּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ** [י] נעו ונדו מרוב פחד יושבי **הָאָרֶץ** המצויקים לי
מִזְסַדּוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ יחרדו **וַיִּתְגַּעַשׁוּ** ונדו **כִּי** [כאשר (רש"י)] **תִּרְחַח לֹו** לקחת
מדה נקמתי (מ"ד): **ט עָלָה עֵשֶׁן בְּאָפוֹ** הקב"ה כעס מאוד על הרשעים **וְאִשׁ מִפִּי תֹאכַל**
כלומר כעסו יכלה את האויבים שלי **גַּחְלִים בְּעַרְוֵם מִמֶּנּוּ** לשרוף בשונאי (מ"ד): **וַיִּט שָׁמַיִם**
הרכין את השמים (ת"י) **וַיִּרְדּוּ** [יא] עליהם להצילני **וְעַרְפֶּל תַּחַת רַגְלֵי** הערפל והחושך היה

עיונים והארות

וגו'. אליהו ז"ל שאל את רבי נהוראי על מה הזוועות באות, אמר לו על חלול המעשרות, אמר לו חייך כך הוא סברו של דבר, אלא כך הוא עיקרו של דבר, בשעה שהקב"ה מביט בעולמו ורואה בתי טרטירות ובתי קרקסיות ועו"א יושבים בהשקט ובית המקדש חרב, חרה אפו בעולמו להחריבו, שנאמר שאג ישאג על נוהו. ורבנן אמרין מפני המחלוקת, שנאמר ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל. רב הונא אמר על משכב זכור, אמר הקב"ה אתה יעפת אברין על דבר שאינו שלך, אף אני אזיע בשבילך עליונים ותחתונים (שוח"ט).

יא. ויט שמים וירד - כתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם, וכתוב אחד אומר וירד

ת. נחלי בליעל - מדמה הצרה לנחל - כמו הנחל השוטף - כן הצרה הגדולה, בליעל - הכוונה, על כל רשע ורשע מאויביו (רד"ק).

ט. בצר לי - בצר לי אקרא ה' בבבל, ואל אלקי אקרא - במדי, וישמעע מהיכלו קולי ביון, ושועתי לפניו תבא באזניו באדום. רבי פנחס ורבי אחא בשם ר' אחא בר חנינא למה הוא מזכיר בשלישית היכל, שכל ימיה של יון היה ההיכל קיים, ולמה אמר בצר ולא בצרות, לפי שכל הנביאים מיחדים צרותיהם של ישראל וממעטין אותם... (ילק"ש).

י. ויתגעש ותרעש - אמר רשב"ג על מה הזוועות באות, על הפסק בין מלכות למלכות, הדא דאת אמר ותרעש הארץ ותחל

מוכן לפניו להפרע מאויביו (מ"ד): **יֵא וַיִּרְכַּב כְּאִילוֹ רֶכֶב עַל-כְּרוֹב** [יב] מלאך (מ"ז) **וַיַּעֲף** ועף והציל אותי במהירות, וכפל הענין ואמר **וַיֵּרָא עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ** שבא במהירות (רלב"ג):

יב וַיֵּשֶׁת חֹשֶׁךְ [יג] **סְבִיבֹתָיו סִבּוֹת** שם את החושך סביב סוכתו להיות מוכן להחשיך לאויב, והחושך ההוא בא מ**הַחֹשֶׁרֶת** - קישור וריבוי ה**מַיִם** הנקשרים ב**עֵבֵי שְׁחָקִים** (מ"ד) וכשהעננים מתקשרים זה בזה באה חשכה (רד"ק): **יג מִנְּהַ נִגְרָו** מהארה שלפניו שרוצה להאיר לו ולהושיע אותו

בָּעֶרְו גַּחְלֵי-אֵשׁ [יד] מאותו אור בערו גחלי אש על הקמים עלי (מ"ד ע"פ רד"ק): **יד יִרְעֵם** השמיע

עיונים והארות

מים, וכתוב אחד אומר חשרת מים, בשעה שהן טוענין מן המים הם מחשיכין מן המים ואחר כך חושרין אותם לעולם". דבר אחר כתיב חשכת מים וכתבי חשרת, שקול כ"ף ושדי אר"ש וקרי הכשרת מים, כר' אליעזר דאמר כל העולם מימי אוקיינוס הוא שותה ומתמתקין בהם בעבים, ואידך מבעי ליה כדרב דימי, דכי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא חשך ענני סגי אין מוהי, נהור ענני זעירין מוהי... (ילק"ש).

יד. גחלי אש - ולמה באש, אלא כל המעלה עצמו סופו לדון באש, וכן הוא אומר היא העולה על מוקדה. דור המבול על שאמרו מה ש"די כי נעבדנו, לפיכך נדונו באש, דכתיב אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש, וכן הסודומיים... ואף מלכות הרשעה שעילתה את עצמה, שנאמר אם תגביה כנשר וכ' נדונה באש, שנאמר חזה הוית עד די קסלית הויתא והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא... וישראל על שעשו עצמם נבזים ושפלים מתנחמין באש, שנאמר ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (תנחומא).

ה' על הר סיני, הכריע הכתוב השלישי מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו' דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר מלמד שהרכין הקב"ה שמים ושמי שמים העליונים והציען על ראש ההר ודבר עמהם מן השמים, וכן הוא אומר ויט שמים וירד (מכילתא).

יב. וירכב על כרוב - אמר ר' אחא למה הדבר דומה למלך שבאו שונאים ושבו את בנו, והיו עבדיו מציעין לו את הקרון כדי שירדוף אחריהם, אמר המלך אם אמתין אני עד שיציעו את הקרון בני אבד, מה עשה המלך, נטל סוס אחד מן הקרון ורדף אחריהם, כך נטל הקב"ה כרוב אחד מן כסא הכבוד ורכב עליו ועשה מלחמה עם המצרים.

כתוב אחד אומר וירא וכתוב אחד אומר וידא, אמר רבי מכאן שיש לו עולמות אחרות והוא הולך להראות בהם (ילק"ש).

יג. וישת חושך - מהיכן היה החושך שהביא על המצרים, ר"י אומר מן החושך שבסתר, ר' נחמיה אומר החושך שבגיהנם, שכן כתיב ארץ עיפתה כמו אופל וגר. כתוב אחד אומר חשכת

קול רעם **מן-שמים יהוה ועליון** והקב"ה **יתן קולו** עליהם בקול גדול ויהומם (עין רד"ק תהלים יח, ד): **טו וישלח עליהם חצים** של אש (ע"פ רלב"ג) **ויפיצם** ופזר את אויבי, וכן שלח **ברק** של אש **(ויהמם) ויהם** והמם והפחיד אותם: **טז מגודל הנקמה באויבים שלי, כביכול ויראו** היו נראים **אפקי ים** קרקעית הים כי נבקעו המים **יגלו מסדות תבל** וקרקעית הים היתה נגלית ונראית בכל העולם **בנערת יהוה** בקמים עלי **במשמת** מנשיבת **רוח אפו** נקרע הים, והוא על דרך משל למפלת האויבים במלחמה (רד"ק תהלים יח, טז): **יז ישלח מפרום** [טו] עזרתו, ומלאכיו **ויקחני** ויוציאני מיד האויב **ימשני** יציל ויוציא אותי **במים רבים** מיד האויבים הרבים הקמים עלי כזרם מים רבים (מ"ד ע"פ רד"ק): **יח יצילני מאיבי עו** [טז] מהאויב הרודף אותי בעזות מצח (ע"פ רד"ק) **משנאי בי** כאשר (רש"י) **אמצו במוני** [היו חזקים יותר ממני (עין ת"י)]: **יט יקדמוני ביום אידי** האויב היה מקדים לבא להלחם בי ביום צרתי (רד"ק) **ויהי יהוה משען לי** לסומך לי ואף כי נפלת קמתי (מ"ד): **כ ויצא למרחב אתי** הוציא אותי למקום רחב להנצל, ותכף ומיד

עיונים והארות

משנקת למצרים, שנאמר ימינך ה' נאדרי בכח, ימינך ח' תרעץ אויב (ילק"ש).

טו. יצילני מאויבי עז - אמר רי יוחנן זה פרעה, אמר אויב וגו'. משנאי כי אמצו ממני, אלו המצרים, יקדמוני ביום אידי זה עמלק, ומוכּוּן ויהי הי למשען לי. ויוצא למרחב שנתן לי את התורה, שנאמר ארוכה מארץ מדה (פסיקתא).

טו. ישלח ממרום - ר' יוחנן אמר, כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד אחרון של מצרים אל הים, אמר רבי יוחנן מה היו עושין התשושים והפודגרין שבהם, כביכול היה הקב"ה נותן ידו ושולה אותן מן המים, שנאמר ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים. אמר ריש לקיש על אלו ועל אלו הפך הים, מה עשה הקב"ה, היתה ימינו אחת מצלת לישראל וימינו אחת

יְחַלְצֵנִי יְחַלֵּץ וּיִצִּיא אוֹתִי מִן הַמִּיצָר (מ"ד) **בִּי-חַפֵּץ בִּי** [ז] וְאוֹהֵב אוֹתִי: כֹּה יִגְמְלֵנִי יִשְׁלַם
 לִי יְהוָה **בְּצַדִּיקְתִּי** כְּפִי צַדִּיקְתִּי **כְּכֹר** כְּנִקְיוֹן (ת"י) **יְדֵי יוֹשֵׁב לִי: כֹּה בִּי שְׁמֵרְתִּי**
דְּרָכֵי יְהוָה וְנִזְהַרְתִּי בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ **וְלֹא רָשָׁעֵתִי מֵאַלְהֵי** בְּבֵין אָדָם לְמִקּוֹם (אברבנאל):
כֹּה בִּי כָל-(מִשְׁפָּטוֹ) מִשְׁפָּטָיו לְנִגְדִי לְנִגַּד עֵינֵי תַמִּיד לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶם **וְחֻקְתִּי**
לֹא-אֶסּוֹר מִמֶּנָּה אֶפִּילוּ מֵאַחַת (מ"ד): כֹּה **וְאַהֲיֶה תָמִים לּוֹ** הֵייתִי תָמִים וְשִׁלַּם לְפָנָיו
וְאַשְׁתַּמְרָה מֵעֵוְנֵי נִשְׁמַרְתִּי וְנִזְהַרְתִּי שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲוֹנוֹת (ה'לבי"ג): כֹּה **וַיֵּשֶׁב יְהוָה לִי**
בְּצַדִּיקְתִּי ה' גָּמַל אֹתִי חֲסִדִּים וְטוֹבוֹת כְּפִי שְׁהֵייתִי מִתְנַהֵג עִם הַבְּרִיּוֹת **כְּבָרִי** מַעֲשֵׂי הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתִי
 לְשִׁמּוֹ יִתְבַרֵךְ, הֵיוּ **לְנִגְדַר עֵינָיו** (עֵינֵי רִדְקָ וְטַלְבַּיִם תְּהִלִּים יח, כה): **כֹּה עִם-חֲסִיד תִּתְחַסֵּד [יח]**

עיונים והארות

נא תעבוד מעל עבדך, מה כתיב שם ואברהם עודנו עומד לפני ה', א"ר סימון תיקון סופרים הוא שכינה היתה ממותנת לו, אימתי בא עמו בתמימות בשעה שא"ל אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה, מה כתיב שם ויאמר לא אשחית, אימתי בא בעקמנות בשעה שאמר ואנכי הולך עירי, מה כתיב שם לא יירשך זה, אימתי נתברר על עסקיו בשעה שאמר במה אדע כי אירשנה, מה כתיב שם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. ר' נחמיה פתר קרייא במשה אימתי בא בתמימות בשעה שאמר מדוע לא יבער הסנה אמר (דיקרי) [דברייה] קאי בגויה. אימתי בא עמו בעקמנות בשעה שאמר ליה ואמרו לי מה שמו אמר לו לפי שעה אהיה אשר אהיה. אימתי בא עמו בחסידות בשעה שאמר הראני נא את כבודך, וכתוב אני אעביר כל טובי על פניך, אימתי נתברר לו על עסקיו בשעה שא"ל שלח נא ביד תשלח,

י. יחלצני כי חפץ בי - מציל אותי מן המיצר כיון שחפץ בי. ועוד בי חפץ בי - להיות נגיד על ישראל, וזה נרמז במילת בי - ב"ב" (שנים עשר) שבטים. ועוד - כי חפץ בי - חפץ בי בגימטריא עולה קץ (מאה ותשעים) לאמור, כי לזמן הקץ - יחפוץ במשיח שהוא מזרעו של דוד המלך, יבוא במהרה בימינו (מעם לוועז).

יח. עם חסיד תתחסד- אמר רבי יצחק כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עמו שנאמר עם חסיד תתחסד. אמר רבי אושעיא כל המתמים עצמו שעה עומדת לו שנאמר התהלך לפני והיה תמים. רבי יהודה ור' נחמיה רבי יהודה פתר קרייא באברהם אבינו בשעה שבא בחסידות בא הקב"ה עמו בחסידות, בתמימות בא הקב"ה עמו בתמימות, בעקמנות בא הקב"ה עמו בעקמנות, בשעה שנתברר על עסקיו הקב"ה ברר לו עסקיו, אימתי בא בחסידות בשעה שא"ל אל

דרכך לגמול חסדים וטובות עם החסיד (רד"ק) **עם-גבור תמים** עם גבור שהתגבר על יצרו הרע והלך בתמימות **תתפם** תראה תמימותך וישרך (רד"ק תהלים יח, כו): **עם-גבור** מי שהלך עמך בנקיות ובלב טהור **תתברך** גם אתה מתנהג עמו בצדקה ובישרות לב (מ"ד) **ועם-עקש** מי שהולך בעקמומיות ובעקשנות **תתפל** גם אתה מתנהג עמו בעקשנות (מ"צ): **ואת-עם עני תושיע** [יט] אתה מציל עם שהוא נכנע כעני **ועיניך על-רמים תשפיל** ותתן עיניך על גאותנים להשפילם (מ"ד ע"פ ת"י ורד"ק): **כי-אתה נירי יהוה** אתה ה' תאיר לי מחשכת הצרות כנר שהוא מאיר **ויהוה יגיה יאיר לי חשפי** מחשכת הצרות ויוציאני מהם (מ"ד): **לפי בכה בערתיך ארנין** אל **גורד [נ] אויב ולא אירא מהם באלהי** במאמר אלהי **אדלג-שור** אקפוץ על החומה

עיונים והארות

שנאמר ואת עם עני תושיע. כי אתה תאיר נרי במרדכי. ואלהי יגיה חשכי באסתר. דבר אחר כי אתה תאיר נרי ביהושבע, ואלהי יגיה חשכי ביהודע. ד"א כי אתה תאיר נרי בגדודי עמלק שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב שתי לילות ויום אחד, ומי היה מאיר לו א"ר יהושע בן לוי בזיקים וברקים היה מאיר לו הקב"ה (ילק"ש).

כ. כי בכה ארוץ גדוד - ר' חייא בשם ר' לוי בשעה שהלך דוד לגמזו לעשות עמם מלחמה התחיל אומר כל מכה יבوسی בראשונה יהיה לראש ולשר, מה עשה יואב הביא ברוש רענן אחד וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש אמר דוד יהלמני צדיק חסד, מה עשה הקב"ה קצר החומה ועלה אחריו דוד שנאמר באלהי אדלג שור (ילק"ש).

ומאז באתי אל פרעה, מה כתיב תמן עתה תראה. ואמר רשב"ל כל שבעת הימים היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך הרי ששה ובשביעי א"ל שלח נא ביד תשלח. א"ל חיך שאני צוררה לך בכנפיך, ואימתי פרעה לו, ר' ברכיה א"ר לוי כל שבעת ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה, ר' חלבו אמר כל שבעת ימי המלואים היה משה משמש בהכהונה גדולה ובשמיני אמר לו לא שלך היא אלא של אהרן שנאמר ויהי ביום השמיני (ילק"ש).

יט. ואת עם עני תושיע -אלו ישראל, ועיניך על רמים תשפיל אלו עובדי אלילים. א"ר יוחנן אם ראית לדור שמתמעט והולך חכה לו למשיח

לכבוש עיירות (רד"ק): **לא האל תמים דרכו** [כא] מלמד לבריות לילך בדרך ישרה, וגומל לאיש כמפעליו **אמרת יהוה צרופה** [כג] ברורה שאין בה סיגים (רד"ק) מבטיח ועושה (רש"י) **מגן הוא** מחסה כמגן (מ"ד) **לכל החסים הבוטים בו**: לב פי מי-אל מבִּלְעָדִי **יהוה** אשר יוכל לעמוד כנגדו (מ"ד) **ומי צור מבִּלְעָדִי אֱלֹהֵינוּ** ואין חזק אלא אלהינו (ע"פ מ"ז): **כִּג האל מעוֹנֵי חַיִּל** ה' מחזק אותי על ידי שנותן לי כח **וַיִּתֶּר** מדלג והתיר ופתח את דרכי להיות **תמים (דרכו) דרכי** מבלי מכשול (מ"ד): **לִדְ מְשֹׁה מְשִׁים (רגליו) רגְלֵי קלות** פֶּאֱיִלוֹת לרוץ מהר אחר האויב (מ"ד) ואיני מפחד מהאויב כי הקב"ה **וְעַל בְּמוֹתֵי יַעֲמַדְנִי** מעמיד אותי על סלעים והרים גבוהים שמהם אני יכול לשלוט על האויב (ע"פ מהר"ק): **כִּד מְלֻמָּד יָדֵי לַמְּלַחְמָה** להלחם בטוב בדרך תכסיסי מלחמה (מ"ד) **וְנָתַתְּ** ונתת בי כח לשבר **קִשְׁתְּ-נְחֹשֶׁה** העשויה מנחושת וחזקה **זְרַעְתִּי** בזרעוֹתֵי (רד"ק): **כִּד וַתִּתֶּן-לִי מִגֵּן יִשְׁעֶךָ** [כג] תשועתך היתה לי למגן ולמחסה (מ"ד) **וְעִנְתָּךְ** מדת ענותנותך (רש"י) **תִּרְבְּנִי** שהרבית

עיונים והארות

נמשלו כקונדיטון, יש בו דבש, ויש בו יין, ויש בו פלפלין. יש בו יין כי טובים דודין מיין. יש בו דבש ומתוקים מדבש ונופת צופים, ויש בו פלפלין אמרת ה' צרופה, וכתוב צרופה אמרתך מאד. אמר ר' שמואל בר נחמני ר' יונתן רמי כתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתוב אמרת ה' צרופה, זכה משמחתו לא זכה צורפתו. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפיק זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה (ילק"ש).

כג. ותתן לי מגן ישעך וכ"ו - מדבר בישראל,

כא. האל תמים דרכו- אם דרכו תמים, הוא על אחת כמה וכמה. (ילק"ש).

כב. אמרת ה' צרופה- אמר רבא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן הבריות וכי מה איכפת לו מי שהוא שוחט מן הצואר ומי שהוא שוחט מן העורף הוא אומר לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות. ד"א תמים דרכו זה אברהם דכתיב התהלך לפני והי תמים. אמרת ה' צרופה שצרפו הקב"ה בכבשן האש. מגן הוא לכל החוסים בו, אל תירא אברם אנכי מגן. א"ר אבין דברי תורה

לעשות עמי טובות (ע"פ מ"ז): לֹא תִרְחִיב הַרְחַבְתָּ צַעֲרִי פְסִיעוֹתַי תִּחְתְּנֵנִי [נד] וְלֹא מַעֲדוּ קַרְסְלֵי שְׁלֵא יִמְעְדוּ רַגְלֵי לִפְּנֵי לַאֲרֶץ (מ"ד) וְלֹא נִפְלַתִי בִיד אֹיִב: כֹּחַ אֶרְדְּפָה אִיִּבִי וְאֲשַׁמְדֶם [כה] וְלֹא אָשׁוּב עַד-פְּלוֹתֶם עַד שִׁיכְלוּ לַגְּמְרִי, וְאִמְרָ לֹא הִקְבֵּה אֲנִי עוֹשֶׂה כֵן (איכה רבתי ע"ש): לֹט וְאֶכְלֶם כִּלְיֹתַי וְהִשְׁמַדְתִּי אוֹתָם וְאֶמְחָצֶם מִחְצָתִי וּפְצַעְתִּי אוֹתָם (מ"ז) וְלֹא יִקְוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַחַת רַגְלֵי: מִוַּתְּוֹרְנֵי אֲזַרְתָּ אוֹתִי וְנָתַתְּ לִי חֵיל כַּח גְּדוֹל לְמַלְחָמָה לַעֲשׂוֹת מַלְחָמָה (ד"ק) תִּתְּכֵרֵעַ וּתְשַׁפֵּל אוֹיִבִי וְשׁוֹנְאִי קָמִי הַקָּמִים עֲלַי תִּתְּחַתְּנֵנִי

עיונים והארות

ישבי בנוב, ארדוף אויבי בגדוד עמלק, הארד אחרי הגדוד הזה האשיגנו. ולא אשוב עד כלותם ויכם דוד מהנשף. ואכלם ואמחצם מכת מחיצה (ילק"ש)

כה. ארבעה מלכים מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הם, דוד, ואסא, יהושפט, וחזקיהו. דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה כן שנאמר ויכס דוד מהנשף ועד הערב. עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג אלא אני רודף ואתה עושה אמר הקב"ה אני עושה כן שנאמר וירדפם אסא והעם אשר עמו וגו' כי נשברו לפני אסא אין כתיב כאן אלא כי נשברו לפני ה'. עמד יהושפט ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא הריני אומר שירה ואתה עושה אמר ליה הקב"ה אני עושה כן שנאמר ובעת החלו ברנה נתן ה' מארבים. עמד חזקיהו ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא הריני ישן במטתי ואתה עושה. א"ל הקב"ה אני עושה כן שנאמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור (ילק"ש)

מגן ישעך שנאמר מגן הוא לכל החוסים בו וימינך תסעדני זה תורה שנאמר מימינו אש דת למו, וענותך תרבני וכי יש עניו מן הקב"ה אדם אומר לחברו בוא לקשט כלות לבקר חולים לקבור מתים לנחם אבלים והוא אומר לו אני גדול ועשיר ואני הולך, אבל הקב"ה ויבן וגו' את הצלע, וירא אליו ה', ויקבור אותו בגיא, וירא אלהים אל יעקב, א"ר אבא בר אחא התלמיד יושב ללמוד לפני רבו וכשהוא גומר התלמיד אומר לרב (יגעתיך) [הוגעתך], אבל ישראל היום למדים מן הקב"ה וכשהם נפטרים א"ל הקב"ה הרבה (יגעתי) הוגעתי אתכם שנאמר ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר, הוי וענותך תרבני, ר' שמעון גזירא אומר התלמיד אומר לרב בוא שנה לי פרק אחד והרב אומר לו קדמני במקום פלוני, אבל הקב"ה אומר ליחזקאל קום צא אל הבקעה יצא יחזקאל ומצא להקב"ה שקדמו שנאמר ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד, הוי וענותך תרבני (ילק"ש)

נד. תרחיב צעדי תחתני - (לא) ירחבון ולא ידחפון ולא יתערכלון, תחתני כשנלחם עם

שיהיו תחתי (מ"ד ומ"ז): **מֵאֵיבֵי תַתָּה נַתַּתָּ לִי עֶרְפָּה** עשית שאיביו יפנו לי עורף ויברחו לנפשם
 וכן **מִשְׁנֵאֵי** השונאים שלי אף כי ינוסו אני אשיגם **וְאַצְמִיתֶם** ואכרתים ואשמידם (מ"ד):
 מב **יִשְׁעוּ** יצעקו ויפנו אל מלכי האדמה **וְאִין מוֹשִׁיעַ** [כו] ואין מי שיציל אותם (מ"ד) וגם יפנו
אֶל-יְהוָה להתפלל אליו, אבל **וְלֹא עָנָם** כי רשעים הם ולבם לא נכון עמו (ד"ק): **וְאַשְׁחֶקֶם**
 אכתוש ואטחון אותם דק דק **פַּעַפֶּר-אַרְיָן** וכפל ואמר **כְּמִיטָה** כטיט הנזרק ב**חֻצוֹת**
אַדְקָם אעשה אותם דק דק ו**אַרְקָעֵם** (מ"ד) ואדמוס אותם: מד **וְתַפְלִיטֵנִי** הצלת אותי
מִרִיבֵי עַמִּי מבני עמי הקמים להלחם בי כמו שאול, ונבל, ואחיתופל, ואבשלום (רש"י ורלב"ג) **תִּשְׁמְרֵנִי**
 שמרת והצלת אותי, והבאת אותי להיות **לְרֹאשׁ** ומלך על **גּוֹיִם** (ד"ק) **עִם לֹא-יִדְעֵתִי**
יַעֲבֹדֵנִי עם שלא הכרתי אותם מבני אדם ואדם נכנעים ומשרתים אותי (ד"ק תהילים יח, מד): **מִדֵּי בְּנֵי**
נֶכֶד יִתְּכַחֲשׁוּ-לִי הגויים יכזבו לי מיראתם אותי, ויאמרו לא חטאנו לך (ד"ק), **לְשִׁמוֹעַ אֲזַן**
יִשְׁמְעוּ לִי גם הגויים הרחוקים היו נשמעים לי ונכנעים בפני לכל אשר אצווים (מ"ד): **מִדֵּי בְּנֵי נֶכֶד**

עיונים והארות

אני אענה אתכם שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה. ותפלטני מריבי עמי מריבי עם שלא היא לי דין עמהם ושלא היא להם דין (לפני) [אצלי]. אמר בן עזאי אמר דוד נוח לי למלוך על כל העולם כלו ולא למלוך על שני עטופי סדינים, א"ל הקב"ה לדוד (הטילם) [לך אצלם כבר מניתיך מלך עליהם], ועוד אמר לפניו רבש"ע תשימני לראש גוים כו'. מפלטי מאויבי בבבל, אף מקמי במדי, תרוממני ביון, מאיש חמסים במלכות רביעית.

כו. **יִשְׁעוּ** ואין מושיע, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשיהיו עובדי אלילים באים להתפלל לפניך אל תענה אותם לפי שאינם באים אצלך בלב שלם אלא הולכים אצל ע"א שלהם ואינה עונה אותם וכשהם רואים צרתם באים אצלך אף אתה לא תענה אותם שנאמר ישעו ואין מושיע אל ע"א שלהם ולכשיבאו אצלך אל ה' ולא עהם, אבל כשאנו קוראים אליך מיד שמע תפלתנו שנאמר בקראי ענני אלהי צדקי, אמר להם הקב"ה חייך עד שלא תקראו

יִבְלוּ הגויים יבלו ויאבדו (רלב"ג) **וַיִּהְגְּרוּ** ויהיו חֲגָרִים ופיסחים **מִמֶּסְגָּרוֹתָם** מהקושי וייסורי מסגר שאני מייסרן (רש"י): **מִזֵּי-יְהוָה** [מן] העושה לי כל הנסים הללו (רש"י) **וַיִּבְרֹךְ** על כל ברכה ותהלה **צוּרֵי** שהוא תוקפי ותוקי **וַיָּרֶם** על כל רמים **אֱלֹהֵי צוּר יִשְׂעִי** ולא אפחד שתקצר ידו מלהושיע לי (רלב"ג): **מִזֵּי הָאֵל הַזֶּה** נקמת לי (הנוקם נקמתי (מ"ד)) **וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתָּנִי**: מט **וּמוֹצִיאֵי** ומציל אותי **מֵאֵיבֵי, וּמִקְמֵי תְרוֹמֹמֵי** עשית אותי רם ונישא יותר מן הקמים עלי (מ"ד) **מֵאִישׁ חֲמָסִים** מאנשי חמס הרוצים לחמוס ולעשוך אותי **תַּצִּילֵנִי**: נ **עַל-כֵּן** בעבור החסדים שעשית עימי **אוֹרֶךְ יְהוָה בְּגוֹיִם** לפני כל עם ועם (רד"ק) **וְלִשְׁמֶךָ אֲזַמְּר** אומר שירים ותשבחות: **נָא (מַגְדִּיל) [נח] מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ** דעו שה'

עיונים והארות

וירום אלה"י ישעי. (זוהר חלק א דף קסד ע"א)
כח. כתוב אחד אומר, מגדיל. וכתוב אחד אומר, מגדול. א"ר יודן, לפי שאין הגאולה של אומה זו באה בבת אחת אלא קימעא קימעא. ומהו מגדיל, שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל. לפי שהן עכשיו שרויין בצרות גדולות, ואם תבוא הגאולה בבת אחת, אינן יכולין לסבול ישועה גדולה שהיא באה מתוך צרות גדולות. לכן הוא באה קימעא קימעא ומתגדלת והולכת. ולכן היא משולה הגאולה, כשחר. שנאמר (ישעיה נח, ח) אז יבקע כשחר אורך. ולמה נמשלה כשחר. שאין לך אפלה גדולה מאותה שעה הסמוכה לבקר. ואם יעלה גלגל חמה באותה שעה, כל הבריות נלכדין. אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם תחלה, ואחר כך גלגל

נו. פתח רבי יצחק ואמר, (תהלים יח מז) האי יהו"ה וברוך צורי וירום אלה"י ישעי, האי קרא איהו רזא, חי יהו"ה, וכי לא ידענא דקב"ה אקרי חי, אלא אפילו צדיק גמור איהו אקרי חי, דהא חי צדיק איהו לעילא וצדיק איהו לתתא, לעילא קב"ה אקרי חי, לתתא צדיק אקרי חי, דכתיב (ש"ב כג כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חי, אמאי אקרי חי, בגין דאיהו צדיק, דהא צדיק חי אקרי, חי העולמים. וברוך צורי, כלא חד, חי וברוך דלא מתפרשי מהדדי, דכד מתחברין כחדא אקרי באר מים חיים, דא נביע לגו, ודא אתמלייא מניה, וירום אלה"י ישעי, דא עלמא עלאה, דאיהו רם ונשא רם על כלא, דהא מיניה נפיק כלא, (מקורא דלא פסיק) וכל נביעו דנביע, לאתמלייא בירא כדקא יאות, ומתמן אתברכא לאנהרא לכל אינון דלתתא, וכד אתמלייא כלא כדקא יאות, כדין

יתברך עושה תשועות גדולות למלך שלו שהוא דוד (מ"ד) **וְעִשָּׂה-חֶסֶד לְמֹשִׁיחֹו** ועושה חסדים

למלך המשיח שהוא דוד שנמשח בשמן המשחה (מלבי"ם תהלים יח, נא) **לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד-עוֹלָם** וכן

ימשיך ויעשה טובות וחסדים לדוד וגם לזרעו עד עולם (רד"ק):

עיונים והארות

המשיח כמגדל, שנאמר, מגדול ישועות מלכו. וכתב (שם יח, י) מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב (מדרש תהלים).

חמה עולה ומאיר ואין בריה נלכדת. שנאמר (משלי ד, יח) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. ומהו מגדול, שנעשה להם מלך